

**OPENING OF THE CENTRE OF EGYPTOLOGY
AT THE A. Yu. KRYMSKYI INSTITUTE
OF ORIENTAL STUDIES OF THE NAS OF UKRAINE**

M. Tarasenko

DSc (History), Senior Fellow

A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine

4, Hrushevskoho Str., Kyiv, 01001, Ukraine

Faculty of Asian and Middle Eastern Studies, University of Oxford

Pusey Lane, Oxford, OX1 2LE, United Kingdom

niktarasenko@yahoo.com; mykola.tarasenko@ames.ox.ac.uk

ORCID: 0000-0001-6779-225

**Відкриття Центру єгиптології при Інституті сходознавства
ім. А. Ю. Кримського НАН України**

2022 рік для єгиптології є ювілейним. Двісті років тому, 27 вересня 1822 року талановитий французький сходознавець Жан-Франсуа Шампольйон (*Jean-François Champollion*, 1790–1832) (мал. 1) виголосив на засіданні Академії написів Французького інституту свою відому доповідь “Лист до п. Дасье стосовно алфавіту фонетичних ієрогліфів” (“Lettre à Mr. Dacier relative à l’alphabet des hiéroglyphes phonétiques”), у якій надав інформацію про своє відкриття фонетичного значення низки єгипетських ієрогліфів [Bierbrier 2012, 114–115]. Ця промова, видана як окрема публікація, вважається епохальною, адже дала дієвий ключ для дешифрування єгипетської писемності, а отже, спричинилася до появи єгиптології як наукової дисципліни.

Другий визначний ювілей, який відзначає єгиптологія, – це 100-річчя від відкриття гробниці Тутанхамона в Долині царів (KV 62). Це відкриття вважається одним з найвизначніших в археології¹. Воно було здійснене британським єгиптологом та археологом Говардом Картером (*Howard Carter*, 1874–1939), який проводив пошуки цього поховання протягом сезонів 1917–1922 років [Bierbrier 2012, 104–105]. Весь цей час фінансування експедиції

¹ Докладніше див.: [Тарасенко 2019].

здійснював лорд Джордж Карнарвон (*George Edward Stanhope Molyneux Herbert, 5th Earl of Carnarvon*) [Bierbrier 2012, 253]. 4 листопада 1922 року було знайдено вхід до гробниці Тутанхамона, а вже 5 листопада, коли закінчилася розчистка, стало зрозуміло, що двері запечатані, а це давало надію, що поховання могло бути вцілілим. Г. Картер і лорд Карнарвон відчинили вхід та увійшли до гробниці лише 26 листопада, і тут їх очікувало найвизначніше в історії єгипетської археології відкриття – єдина непограбована царська гробниця, у якій було знайдено надзвичайно багатий поховальний інвентар (мал. 2).

Мал. 1. “Батько” єгиптології
Жан-Франсуа
Шампольйон (1790–1832).
Малюнок Джузеппе Анджелеллі
(Giuseppe Angelelli), 1829 р.
(за <https://bit.ly/3Dtvsj4>)

Мал. 2. Лорд Джордж Карнарвон
(справа) та Говард Картер (зліва)
перед входом до поховальної
камери в гробниці Тутанхамона,
16 лютого 1923 р.
(за Connor, Laboury 2020, 55, fig. 5)

Обидві події досить широко відзначалися протягом 2022 року єгиптологічною спільнотою по всьому світу. Зокрема, 26–30 вересня 2022 р. в Університеті Монпельє у Франції пройшла велика конференція “Current Research in Egyptology 2022”, яка була присвячена 200-річному ювілею єгиптології та орієнтована на тематику з історії єгиптології² (мал. 3). У Вестонській бібліотеці

² <https://cre2022.sciencesconf.org/>

в Оксфорді протягом 13 квітня 2022 р. – 5 лютого 2023 р. проведено спеціальну ювілейну виставку “Tutankhamun: Excavating the Archive”³, на якій представлено близько 200 світлин, листів, планів, малюнків і щоденників з оригінального архіву розкопок Г. Картера, які були передані до Інституту Гріффіта після його смерті [Parkinson 2021] (мал. 4).

Мал. 3. Учасники конференції “Current Research in Egyptology 2022”, Монпельє, 26–30 вересня 2022 р.
(фото надане організаторами конференції)

Мал. 4. Виставка “Tutankhamun: Excavating the Archive” у Вестонській бібліотеці в Оксфорді, листопад 2022 р. (фото автора)

³ <https://visit.bodleian.ox.ac.uk/event/tutankhamun-excavating-the-archive>

Щодо України, то вона не стояла осторонь єгиптологічних студій. Формування на теренах сучасної України осередку єгиптологічних досліджень має дві історичні передумови. По-перше, у різних містах України, як Правобережної, так і Лівобережної, вже в XIX ст. з'явилися колекції давньоєгипетських старожитностей, які сьогодні зберігаються в музеях Одеси, Кисва, Дніпра, Полтави, Харкова, Львова, Золочева, Миколаєва, а також у музеях Криму (огляд див.: [Тарасенко 2020, 36–41; Tarasenko 2021, 132–147; Tarasenko 2022]). Наявність єгипетських колекцій завжди є запорукою розвитку єгиптології, як це було, зокрема, в Одесі. По-друге, Україна має фактично сторічну історію розвитку єгиптологічних досліджень (на етапі кінця XIX – першої половини XX ст. це Олександр Коцейовський⁴ та Сергій Доніч [Тарасенко 2021, 147–180] в Одесі), а деякі єгиптологи у XX ст., маючи українське коріння, працювали в іншій країні (академік Михайло Коростовцев [Щербань 2000, 28–42] та Ісаак Кацнельсон), і навпаки (росіянин Євген Черезов є одним з найвідоміших українських єгиптологів радянського періоду, який працював і викладав у Чернівцях [Жоцур 2019, 27–30]). Отже, в Україні існує два чинники, які є базою для розвитку єгиптологічних досліджень: у музейних фондах наявна досить велика джерельна база, і склалася власна наукова традиція.

Фактично від початку створення (а точніше, відновлення) Інституту сходознавства в 1991 р. Омеляном Прицаком (1919–2006) у ньому розвився напрямок єгиптології, спершу представлений Олегом Кошовим [Кошовий 1994, 53–65], а згодом трьома спеціалістами з науковими ступенями. Певним “лінком” з українською єгиптологічною традицією минулих часів можна назвати передачу в дар відомим українським істориком з діаспори і єгиптологом за освітою Марком Антоновичем (1916–2005) [Романова 2012, 327–341] своєї єгиптологічної бібліотеки Інституту сходознавства. За роки існування Інституту його співробітниками-єгиптологами було видано понад десять фахових монографій і збірників та кілька сотень статей в Україні та за її межами.

Сьогодні Інститут сходознавства є визнаною у світі установою, де здійснюються єгиптологічні дослідження. Про це свідчить,

⁴ Див. статтю В. В. Левченка в цьому номері.

зокрема, те, що він єдиний в Україні афілійований Міжнародною асоціацією єгиптологів⁵. Крім того, періодичні видання Інституту “Східний світ” і “Сходознавство” реферуються у провідній світовій бібліографічній базі даних “Online Egyptological bibliography”⁶. Отже, структуризація в межах багатодисциплінарного Інституту окремого Центру єгиптології дасть змогу налагодити більш тісні та плідні зв’язки з європейськими єгиптологічними установами, які неодноразово висловлювали бажання щодо співпраці та підтримки спеціалізованого центру в разі його появи. Така підтримка в майбутньому може бути реалізована у формі спільних проєктів і надання фахової літератури та періодики тощо. Ще один чинник, на який слід зважати, – поява студентів, що виявляють інтерес до єгиптології, для об’єднання яких за цим інтересом і має слугувати такий центр.

Попри всі складнощі, з якими стикається Українська держава, суспільство та наукова спільнота в умовах військової агресії російської федерації проти України, створення та структуризація наукових осередків, які в майбутньому сприятимуть інтеграції з європейським і світовим науковим та культурним простором, є вкрай необхідними. 24 липня 2022 р. Вчена рада Інституту сходознавства ухвалила рішення про започаткування Центру єгиптології (мал. 5).

Мал. 5. Емблеми Центру єгиптології при Інституті сходознавства та майбутньої книжкової серії “Українські єгиптологічні студії”

⁵ <https://www.iae-egyptology.org/egyptological-institutions-worldwide>

⁶ <http://oeb.griffith.ox.ac.uk/>

Новостворений Центр ставить перед собою такі завдання:

- презентація під егідою Центру результатів наукових досліджень з відповідної спеціальності у формі публікацій, конференційних заходів тощо;
- створення необхідних для функціонування Центру та оприлюднення інформації про його діяльність інформаційних і комунікаційних ресурсів: бібліотеки, сайту, фейсбук-сторінки тощо;
- популяризація єгиптології та сходознавства шляхом організації лекцій, семінарів, онлайн-стрімів тощо;
- об'єднання під егідою Центру всіх зацікавлених у цій дисципліні осіб, зокрема студентів, молодих науковців тощо;
- співробітництво з музейними установами України, які мають єгипетські колекції;
- встановлення міжнародних наукових зв'язків із західними єгиптологічними установами.

Наразі Центр об'єднує на громадських засадах близько десяти осіб, які або вже займаються єгиптологією, або є студентами чи молодими науковцями, зацікавленими в цій дисципліні. Серед них Микола Тарасенко (керівник Центру), Ольга Заплетнюк, Дар'я Зіборова, Дінара Герейханова, Наталія Бондаренко та Валерія Мота. Найближчим часом буде створено повноцінний сайт Центру, який інформуватиме науковців і громадськість про його діяльність. До того ж Центром започатковується монографічна серія “Українські єгиптологічні студії” (“Ukrainian Egyptological Studies”) (мал. 5). Першим випуском цієї серії планується збірник “Давньоєгипетська література. Українські переклади: минуле, сучасне, майбутнє”. У цій монографії будуть зібрані переклади давньоєгипетських літературних творів, релігійних та храмових текстів на українську мову. Будуть представлені як перші переклади давньоєгипетських творів, зроблені І. Франком і Лесею Українкою з європейських мов ще наприкінці XIX ст. Подано розділ, присвячений літературі Середнього царства, з українського видання “Історія Стародавнього Сходу” Б. Тураєва, (1938 р.), у якому подані повні або часткові переклади класичних давньоєгипетських літературних і дидактичних творів. Опубліковано переклади літературних творів, виданих у 1960-ті роки М. Антоновичем. Зібрано переклади, опубліковані українськими єгиптологами у XXI столітті (М. Тарасенко, О. Заплетнюк), а також буде вперше

опубліковано українські переклади низки давньоєгипетських творів, виконані молодією генерацією, яка надалі може стати основою української національної єгиптологічної школи: Д. Зіборовою, Д. Герейхановою, Н. Бондаренко та В. Мотою. Монографія також міститиме вступні екскурси, які описують історію розвитку єгиптології та сходознавства на теренах України.

ЛІТЕРАТУРА

Коцур А. Єгиптолог Є. В. Черезов (1912–1988) і його наукова спадщина // **Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка.** Серія “Історія”. 2019. Вип. 1 (140).

Кошовий О. Політика між ритуалом і догматом (свобода дій фараона в Стародавньому Єгипті) // **Східний світ.** 1994. № 1–2.

Романова О. Єгиптологічні студії Марка Антоновича // **Схід і Захід цивілізацій. До ювілею Ю. М. Кочубея** / упор. О. Василюк. Київ, 2012.

Тарасенко М. О. Гробниця Тутанхамона та її скарби: минуле, сучасність, майбутнє // **Електронний журнал “Explorer Life”**; дата публікації: 07.02.2019; URL: <https://magazine.explorer.life/hrobnytsia-tutankhamona/> (дата звернення: 20.10.2022).

Тарасенко М. О. Пам’ятники Стародавнього Єгипту в музеях України: історія формування та сучасний стан // **III–IV Конгресс сходознавців (до 150-ї річниці від дня народження Агатангела Кримського): Збірник матеріалів, м. Київ, 23–24 грудня 2020 р.** Ч. 1. Київ, 2020.

Тарасенко М. О. Сергій Володимирович Доніч (1900–1958): доля єгиптолога в радянській Україні // **Доісламський Близький Схід: історія, релігія, культура** / за ред. М. О. Тарасенка. Вип. 2. Київ, 2021.

Щербань Т. Академік М. О. Коростовцев – досягнення на терені єгиптології // **Східний світ.** 2000. № 2.

Bierbrier M. L. **Who was who in Egyptology.** 4th Ed. London, 2012.

Connor S., Laboury D. **Tutankhamun. Discovering the Forgotten Pharaoh. Exhibition organized at the Europa Expo space TGV train station “Les Guillemins” Liège. 14th December 2019 – 30th August 2020.** Liège, 2020.

Parkinson R. B. (ed.). **Tutankhamun: Excavating the Archive**. Oxford, 2021.

Tarasenko M. Oud-Egypte in Oekraïne // **Mehen. Essays over het oude Egypte (2021–2022)**. Leiden, 2021.

Tarasenko M. Ancient Egypt in Ukraine // **ICOM/CIPEG E-News**. 2022. Vol. 17: Special issue on Egyptian collections in the Ukraine; URL: <http://cipeg.icom.museum/media/docs/2022-17-cipeg-e-news.pdf> (дата звернення: 29.10.2022).

REFERENCES

Kotsur A. (2019), “Yehyptoloh Ye. V. Cherezov (1912–1988) i yoho naukova spadshchyna”, *Visnyk Kyyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. Seriya “Istoriya”, Vol. 1 (140), pp. 27–30. (In Ukrainian).

Koshovyy O. (1994), “Polityka mizh rytualom i dohmatom (svoboda diy faraona v Starodavn'omu Yehypti)”, *Shidnij svit*, No. 1–2, pp. 53–65. (In Ukrainian).

Romanova O. (2012), “Yehyptolohichni studiyi Marka Antonovycha”, in O. Vasylyuk (ed.), *Skhid i zakhid tsyvilizatsiy. Do yuvileyu Yu. M. Kochubeya*, IS NANU, Kyiv, pp. 327–41. (In Ukrainian).

Tarasenko M. O. (2019), “Hrobnytsya Tutankhamona ta yiyi skarby: mynule, suchasnist', maybutnye”, *Elektronnyy zhurnal “Explorer Life”*, available at: <https://magazine.explorer.life/hrobnytsia-tutankhamona/> (published 07.02.2019) (accessed 20 October 2022). (In Ukrainian).

Tarasenko M. O. (2020), “Pam'yatnyky Starodavn'oho Yehyptu v muzeyakh Ukrayiny: istoriya formuvannya ta suchasnyy stan”, in: *III–IV Konhres skhodoznavtsiv (do 150-yi richnytsi vid dnya narodzhennya Ahatanhela Kryms'koho): Zbirnyk materialiv m. Kyiv, 23–24 hrudnya 2020 r.* Part 1, Kyiv, pp. 36–41. (In Ukrainian).

Tarasenko M. O. (2021), “Serhiy Volodymyrovych Donich (1900–1958): dolya yehyptoloha v radyans'kiy Ukrayini”, in M. O. Tarasenko (ed.), *Doislams'kyy Blyz'kyy Skhid: istoriya, relihiya, kul'tura*, Vol. 2, IS NANU, Kyiv, pp. 147–80. (In Ukrainian).

Shcherban' T. (2000), “Akademik M. O. Korostovtsev – dosyahnennya na tereni yehyptolohiyi”, *Shidnij svit*, No. 2, pp. 28–42. (In Ukrainian).

Bierbrier M. L. (2012), *Who was who in Egyptology*, 4th Ed., The Egypt Exploration Society, London.

Connor S. and Laboury D. (eds) (2020), *Tutankhamun. Discovering the Forgotten Pharaoh. Exhibition organized at the Europa Expo space TGV train station "Les Guillemins" Liège. 14th December 2019 – 30th August 2020*, Presses Universitaires de Liège, Liège.

Parkinson R. B. (ed.) (2021), *Tutankhamun: Excavating the Archive*, The Bodleian Libraries & Griffith Institute, Oxford.

Tarasenko M. (2021), "Oud-Egypte in Oekraïne", in *Mehen. Essays over het oude Egypte (2021–2022)*, Hermine van Rooy, Leiden, pp. 132–47.

Tarasenko M. (2022), "Ancient Egypt in Ukraine", *ICOM/CIPEG E-News*, Vol. 17: Special issue on Egyptian collections in the Ukraine, available at: <http://cipeg.icom.museum/media/docs/2022-17-cipeg-e-news.pdf> (accessed 29 October 2022).

M. O. Тарасенко